

Limba ca locuire

Nicoleta NEȘU*

Key-words: *house of being, language, migration, philosophy of language*

Lucrarea de față își propune să abordeze fenomenul lingvistic contemporan din perspectiva filosofiei limbajului, mai concret, a sintagmei „limba ca locuire”. Celebra metaforă heideggeriană „limbajul – casă a ființei” este astăzi tot mai actuală, în perspectiva schimbărilor lingvistice pe care procesul întâlnirii dintre civilizații și cel al globalizării și al migrației le declanșează.

Se va pleca, în demersul nostru, de la concepția humboldtiană conform căreia omul se țese pe sine prin limbaj, iar fiecare limbă istorică trasează, în jurul său și a poporului care o vorbește, un cerc determinat de o viziune proprie asupra unei realități obiectuale și, deci, universale. Aceste aspecte teoretice vor fi considerentele de bază în discutarea fenomenului de abandon lingvistic al limbii materne și trecerea într-o altă limbă, fenomen foarte frecvent în zilele noastre, atât la nivelul categoriilor sociale, cât și la cel al categoriilor profesionale. Ne vom opri asupra acestora din urmă, pentru a trece în revistă câteva dintre opiniile și mărturisirile în ceea ce privește modificările ce se produc la nivelul expresiei artistice ale câtorva dintre scriitorii care au părăsit țara de origine și au ales ca limbă a scrisului – din diferite motive – o altă limbă decât cea maternă, ori, dimpotrivă, ales să o păstreze. Cu alte cuvinte, au ales „să locuiască o altă limbă”, sau să rămână în „casa limbii materne”. Ne-a interesat, în primul rând, în ce măsură „ieșirea” din limba maternă produce o schimbare a perspectivei personale asupra lumii precum și modul și măsura în care acest lucru influențează, la rândul său, viziunea limbii de adopție în scrierile literare. Adică, se poate vorbi, din acest punct de vedere, de o stradă cu dublu sens, sau nu?

Așa cum am arătat și pe parcursul altor intervenții ale noastre, punctul de plecare al concepției filosofice asupra limbajului care ne călăuzește pașii în cercetările noastre se găsește în definiția aristotelică a omului prin intermediul limbajului și în relație imediată cu apartenența sa la un polis. Pentru Aristotel, limbajul este elementul de bază al societății, reprezintă baza organizării specifice, în comunități lingvistice, a elementului uman și, în același timp, fundamentul conștiinței sale morale; într-un moment imediat următor, limbajul poate reprezenta și expresia solidarității cu o comunitate deja constituită. Din acest punct de vedere, între universalile limbajului (Coșeriu) – semanticitate, istoricitate, creativitate și materialitate –, alteritatea reprezintă dimensiunea esențială a ființei umane, cea care dă și dimensiunea sa politico-socială, manifestarea faptului-de-a-fi-cu-alții, precum

---

* Universitatea Sapienza din Roma, Italia/ Universitatea „Babes – Bolyai” din Cluj-Napoca, România.

și continua atribuire a eului celorlalți, forma dialogului¹. Din această perspectivă, a vorbi o limbă istorică înseamnă, implicit, adeziunea la tradițiile istorico-lingvistice ale comunității care a produs-o și integrarea în această comunitate istorică, *virtual* opusă altor comunități lingvistice. Este ceea ce Coșeriu denumește „politica limbajului”².

Pentru Humboldt, omul „se țese pe sine prin limbaj”, în timp ce fiecare limbă desemnează, în jurul poporului care o produce, un cerc; în fiecare limbă sălășluiește o viziune a lumii care îi este specifică, în sensul că fiecare limbă istorică conține în ea însăși întreaga țesătură conceptuală și întregul mod de raportare la lumea obiectuală caracteristice pentru o secțiune anumită a societății; a părăsi acest cerc înseamnă a intra, în mod simultan, în cercul descris de o altă limbă istorică în jurul altui popor; de aceea, a intra în și a învăța o altă limbă înseamnă „a cuceri un nou punct de vedere în atitudinea vorbitorului”, înseamnă a îmbrățișa o altă viziune a lumii; însă, remarcă Humboldt, niciodată nu se va ajunge la „o experiență completă și pură” a unei asemenea schimbări de perspectivă, deoarece individul va păstra întotdeauna, într-o măsură mai mare sau mai mică, propria viziune a lumii propusă și configurată în și prin limba maternă (Humboldt 1988: 161–164).

Problema contactului între culturi – problemă centrală a societății în zilele noastre, dar cu rădăcini în vremuri mult mai îndepărtate – acutizează problema contactului lingvistic. Raportarea la o realitate comună, obiectivă, și reflectarea ei în limbi diferite reprezintă aspectul central și controversat, uneori fără soluții imediate, al acestei problematice:

Limba este, într-un fel, manifestarea exterioară a spiritului popoarelor; limba lor este spiritul lor, iar spiritul lor este limba lor. Oricât am vrea, nu le putem gândi niciodată îndeajuns de identice! (Humboldt 2008: 80).

Nici eterna căutare a limbii primordiale, adamice, ca de altfel și încercările, repetate de-a lungul diferitelor momente ale istoriei umanității, de a o resuscita nu au reprezentat o soluționare a acesteia:

Unii au dorit chiar să înlocuiască cuvintele din diferite limbi cu semne general valabile, asemenea celor pe care le găsim în matematică, prin linii, cifre și notație algebrică. Numai că, prin aceasta, dăm de capăt doar unei mici părți din masa a ceea ce poate fi gândit, căci, potrivit naturii lor, astfel de semne se potrivesc doar acelor concepte care pot fi produse printr-o simplă construcție sau care sunt configurate, de regulă, exclusiv de către rațiune. Când însă în concepte trebuie configurată substanța percepției și a senzației interioare, aceasta depinde de capacitatea de reprezentare individuală a omului, de care este inseparabilă limba sa (Humboldt 2008: 70–71).

Relativismul cultural implică relativismul lingvistic și viceversa, împletire care are ca rezultat, într-un prim moment, concentrarea specificului național al fiecărei culturi în parte, care specific, însă, într-un al doilea moment, trebuie să se

---

¹ Pentru detalii legate de aceste aspecte ale concepției aristotelice, vezi și Neșu 2004, Neșu 2005.

² În studiul său intitulat *Limbaj și politică*, Coșeriu afirmă că, din moment ce limbajul este întotdeauna limbă istorică, el este întotdeauna politic. Simplul fapt de a vorbi o limbă reprezintă un act politic implicit, atâta timp cât exprimă adeziunea la anumite tradiții istorico-lingvistice și la o anumită comunitate istorică, virtual, cel puțin, opusă altor comunități lingvistice (Coșeriu 1996).

deschidă înspre celelalte culturi – „înțelegerea esenței proprii a unei națiuni și a coerenței interne a unei limbi particulare [...] depinde, în întregime, de luarea în calcul a ansamblului specificității spirituale” pentru că „doar prin intermediul acestei specificități spirituale, așa cum a lăsat-o natura și cum au dezvoltat-o împrejurările, se configurează caracterul unitar al națiunii, singurul pe care se întemeiază aceasta în privința faptelor, realizărilor și ideilor pe care le produce și prin care se mențin forța și demnitatea ei, transmise ereditar de la individ la individ.” (Humboldt 2008: 55). Al doilea moment, cel al „întâlnirii” culturilor, este mai greu de realizat și asta pentru că, după cum spun specialiștii, însăși cultura europeană, în ansamblul ei, își are rădăcinile în conflictul dintre cosmologia greacă (bazată pe o ordine preconstruită și, de aceea, sigură, a universului) și creștinism (o cale umană și, deci, incertă spre viitor). În opinia unora, soluția poate fi găsită în raționalismul comunicativ al lui Habermas, care rezultă în urma actului „înțelegerii” în trecerea de la o limbă la alta, ca pilon al teoriei sociale și politice contemporane și ca principiu ordonator al vieții intelectuale – ceea ce Habermas însuși numește „discursul filosofic al modernității” (Amato 2010: 8, Dallmayr 2010: 59). Acesta presupune că unitatea rațiunii devine perceptibilă doar în pluralitatea vocilor sale, ca o posibilitate de trecere, fie ea chiar și ocazională, de la o limbă la alta (Dallmayr 2010: 61).

Unul dintre aspectele tot mai frecvent întâlnite în această confruntare dintre culturi și care, implică, poate, în cel mai mare grad, problematica barierei lingvistice datorate relativismului lingvistic este exilul/ migrarea scriitorilor dintr-o țară în alta, act ce poate presupune, imediat, renunțarea la limba maternă și „locuirea” într-o limbă de adopție, ba mai mult, inovarea, crearea în această nouă limbă. Nu face obiectul cercetării noastre prezente inventarierea și studierea în detaliu a cauzelor sau a motivațiilor care duc la o asemenea alegere – deși suntem conștienți de faptul că, în multe din cazuri, refuzul limbii materne vine din refuzul unei anumite realități, sociale, politice sau de nivel personal. Alegerea termenului „exil” sau „migrație” are și ea o conotație pur exterioară, de periodizare istorico-politică – în ceea ce privește literatura română, există câteva perioade bine delimitate din punct de vedere istoric și politic care au marcat istoria „exilului” românesc; astăzi, însă, asistăm, mai degrabă, la ceea ce teoreticienii literaturii numesc prin sintagmele „fenomenul migrant”, „scriitorul migrant”, respectiv „literatura migrantă”. Cele două ipostaze sunt paralele, fenomenele lingvistice și mutațiile produse sunt, în opinia noastră, destul de asemănătoare, doar mecanismele care le declanșează pot fi diferite, în sine sau în intensitate, cum spunea Cioran, „să-ți pierzi somnul și să-ți schimbi limba – două încercări, una independentă de voința ta, alta deliberată”. Desigur, această nouă literatură care se naște ridică probleme de încadrare teoretică, de apartenență la cultura țării de proveniență sau la cea de adopție, solicită redimensionarea conceptelor de canon literar la nivel național și european și de specific literar național etc.³.

---

³ Călinescu, deja în 1933, în „Adevărul literar și artistic”, întrevădea unul dintre aspectele acestei probleme: „Este vorba despre operele de autori români scrise mai întâi într-o limbă străină și apoi comunicate, printr-o versiune, și publicului românesc. Dacă traducerea este făcută de o persoană străină, nici vorbă că opera încetează de a mai fi originală în literatura națională, lipsită fiind de spontaneitatea expresiei. Dacă însă versiunea se datorește chiar autorului, scrierea devine originală în măsura în care autorul creează din nou”.

Raportul individului cu limbajul, în general, respectiv cu limba, în sens istoric, este firul roșu care străbate istoria gândirii filosofice, mai ales atunci când întrebarea viza și specificul ființei umane în raport cu alte ființe vii. La Platon, limbajul este „manifestare”, nu doar numim lucrurile prin intermediul lui, dar și comunicăm, ne „revelăm” celorlalți; la Aristotel, limbajul înseamnă tradiție (în *De Interpretazione*), dar și, așa cum arătam la începutul studiului de față, baza însăși a societății (în *Politica*) – pentru că, dintre toate animalele care trăiesc în diferite forme de organizare, și care posedă doar voce (pentru a exprima plăcere, neplăcere, durere, bucurie etc.), doar omul posedă limbaj, prin care poate exprima „ceea ce este drept și ceea ce este nedrept”, prin care poate distinge binele și răul; Sf. Augustin va face celebra afirmație conform căreia omul preferă compania câinelui său decât cea a unui alt om care vorbește o altă limbă, în timp ce Sf. Toma vorbește despre „voces significativae”, adică cuvinte care înseamnă ceva, pentru a putea asigura, astfel, conviețuirea oamenilor; de unde apoi, întreaga teorie a alterității, a intersubiectivității, a dialogului, ca funcție structurantă a limbajului⁴.

„Nu noi suntem stăpânii limbei, ci limba e stăpâna noastră”, avea să spună Eminescu, „limba este întâiul mare poem al unui popor”, spunea Blaga, „orice limbă este oglinda sufletului națiunii care o creează”, afirma Ion Pillat, „limba română este patria mea”, sau „limba română este Cina cea de Taină a Carpaților. Cine va fi în stare să îndrepte cotitura, ruptura Carpaților, în limba lumii va vorbi. De ce crezi tu că s-au rupt Carpații cu un cot? Carpații toți s-au rupt în curbura Buzăului și a Ploieștiului ca să apere numele limbii române”, considera Nichita Stănescu (2003: 859), „nu locuiești într-o țară, locuiești într-o limbă”, afirma Cioran. Toate aceste metafore, și încă multe altele, pentru a exprima suveranitatea limbii ca sacralitate și creativitate – „prin limbaj și-a dezvoltat omul umanitatea ca ființă mai întâi, ca ființă națională apoi și a umanizat lumea din perspectiva subiectivă în care a înscris o realitate obiectivă, existând în afara limbii, este adevărat, dar nu independent de limbă, după devenirea omului, ci dimpotrivă. O data cu devenirea umană a ființei, lumea va avea identitatea pe care i-o construiește limba, orice limbă fiind, în acest sens, un punct de vedere asupra lumii. Prin limbaj, așadar, omul și-a construit și a afirmat libertatea față de lume și, concomitent, și-a dezvoltat creativitatea” (Irimia 1992: 115).

Cum se raportează, însă, apoi, omul la această realitate lingvistică? Dacă rămâne în mediul limbii materne, se supune sistemului normativ al limbii și pendulează mereu între „discursul repetat” și „creativitate”. Sistemul, prin norma lingvistică, este cel care asigură înțelegerea, legătura cu tradiția; creativitatea ilustrează natura dinamică, natura procesuală, a fenomenului lingvistic. Dacă părăsește, însă, limba maternă și trece în cercul descris de o altă limbă, atunci situația devine diferită: într-un prim moment, va trebui să învețe să se supună normei, respectiv tradiției limbii respective, apoi va trebui să învețe să creeze, pe cont propriu, în acea limbă și în spiritul acelei limbi. „Prin limbaj – în spațiul unei anumite limbi istorice – omul se orientează în fiecare moment al existenței sale, în

---

Pe de altă parte, într-o serie de interviuri, scriitorul Norman Manea își exprimă opinia conform căreia clasificarea unui scriitor trebuie să se focalizeze pe limba în care scrie și nu pe criteriul extralingvistice de apartenență etnică, socială etc. Identitatea scriitorului trebuie căutată, spune Manea, în „frază” lui.

⁴ Pentru o trecere în revistă a gândirii filosofice asupra limbajului, vezi Coșeriu 2010 sau Coșeriu 1994: 9–25.

mod implicit (s.n.), în fiecare moment al actului lingvistic concret și în *mod explicit* (s.n.), spre lume și spre interlocutor. Specificul orientării și al întrebuintării concrete a limbii în actul lingvistic își are originea în poziția omului ca subiect vorbitor între *sistem și normă* (s.n), poziție situându-se între *automatism și conștientizare* (s.n.). Vorbitorul inocent, nespecialist, își asumă sistemul în timp ce deprinde limba și îl conștientizează prin intermediul normei. Caracterul subconștient al asumării sistemului este argumentat de limbajul copiilor care aplică, fără limite, prin analogie, diferite legi lingvistice a căror funcționare este limitată de intervenția unor factori diverși” (Irimia 1992: 117).

Dacă trebuie, însă, locuind această nouă limbă, să creeze literatură în această nouă limbă, situația este diferită, de la individ la individ, de la scriitor la scriitor. Există, pentru cultura română, exemplul lui Mircea Eliade⁵ care spune:

cred ca n-aș putea să scriu [literatură] într-o altă limbă, cât de bine aș ști limba respectivă. Literatura este o expresie totală a ființei umane, nu numai a conștientului, ci și a inconștientului. Este limba în care visezi, îți imaginezi, în care raționezi. Nu cred că aș putea să scriu literatură în altă limbă decât în limba română (Păunescu 1979: 244).

Lucrul nu este valabil, însă, pentru cărțile și studiile științifice, în care, pentru Eliade, nu a fost dificil să scrie în limba de adopție. Justifică el:

eu sunt într-un anumit fel și om de știință, silindu-mă să fiu obiectiv în cercetările mele, și atunci când fac literatură vreau să mă păstrez în acea spontaneitate a visului sau a copilăriei [...] Cred că nu puteam să scriu literatură decât în românește. Dar cred ca nici n-ar fi trebuit să scriu altfel, pentru că limba în care am scris și scriu încă este continuitatea mea nu doar cu trecutul meu ci cu tot trecutul culturii românești. Nu vreau să mă simt deloc un exilat, un om rupt de neamul lui [...]. În ceea ce privește literatura am continuat să scriu în românește pentru a nu pierde continuitatea și a mă simți rupt în două (Păunescu 1979: 244–245).

Pe aceeași stradă a non-abandonului limbii române îl găsim și pe Norman Manea care, în mai toate interviurile sale afirmă:

Țara este în mine, scriu în românește. Nu există ceva mai profund în om decât limba, care conține cuvintele cheie ale eului său. Da, limbă română este în mine și, dacă n-aș iubi-o, nu cred că aș putea scrie [...]. În măsura în care am avut succes, eu [...] m-am prezentat întotdeauna și pretutindeni nu ca scriitor american, nu ca scriitor evreu, ci ca scriitor român. Norman Manea – scriitor român (Manea 2008).

Care este explicația pe care scriitorul o dă acestei cărți de vizită asumate? Afirmă el într-un alt interviu:

Mă prezint ca scriitor român pentru că sunt scriitor român. După părerea mea, clasificarea unui scriitor trebuie să se focalizeze pe limbă [...]. Este, în primul rând, vorba de limbă [...]. Deci, sunt scriitor român întrucât continui să scriu literatură în limba română [...]. Cred, totuși, că identitatea scriitorului este în fraza lui. Acolo își dă el măsura și acolo trebuie măsurat. Rămân, cel puțin pentru această viață, scriitor român, indiferent dacă asta îmi convine sau nu, ori dacă asta convine altora sau nu (Onofrei 2008: 9).

---

⁵ Interviu din anul 1971, publicat în Păunescu 1979.

Așa cum există însă și experiențe de abandon total al limbii materne, de tipul lui Conrad, Nabokov, Rushdie sau Kundera și Istrati, Ionesco sau Cioran. Indiferent de motivele obiective (ce acoperă vaste teritorii, de la opresiunea politică la dorința de afirmare), care au determinat renunțarea la a scrie în limba maternă și alegerea unei limbi de adopție, și dincolo de aceste motive, scrierea, procesul creației artistice într-o limbă străină impune o distanță, un soi de obiectivitate între scriitor și creația sa și, de ce nu, o anumită ușurință a utilizării cuvintelor – acestea nu mai au greutatea și puterea cuvintelor simțite în propria limbă, ci devin străine, uneori golate de percepția semnificatului lor. Se cunosc prea bine „acuzele” pe care Cioran le aducea limbii române – dincolo de faptul că reprezenta o imagine prea fidelă a lui însuși, o imagine în care el se regăsea în totalitate – contradicții, ambiguitate, amestec de „sensibilitate slavă” și de „rigoare logică latină”; adoptarea limbii franceze, limbă riguroasă, carteziană prin excelență, ca act asumat, va însemna, astfel, pedeapsă, autoflagelare prin autodisciplină, va însemna „a îmbrăca un soi de cămașă de forță”. „Instalarea”, însă, într-o nouă limbă nu este deloc ușoară, iar creația cu atât mai puțin – înseamnă, în primul rând, o modificare a modului de a gândi cuvintele, de a-ți trăi experiențele, înseamnă, după cum afirma, spre exemplu, Panait Istrati, o muncă susținută și permanentă. Înseamnă o decupare a propriei subiectivități pentru a se potrivi în tiparele unei limbi străine scriitorului, înseamnă așezarea ta, ca ființă, într-un „pat al lui Procut” creat de o altă cultură. Acest efort poate deveni el însuși subiect de roman, așa cum ne demonstrează Dumitru Țepeneag prin *Le mot sablier/ Cuvântul nisiparniță* (1984), experiență asupra căreia nu ne vom opri însă în demersul nostru, făcând subiectul unei cercetări ulterioare.

Există, însă, și o latură pozitivă a acestui parcurs al exilului, al emigrării, pe care o vom ilustra prin cuvintele lui A. Beligan, într-un interviu publicat în *România literară*:

emigrația trezește în unii dintre noi un adânc îngropat instinct de cuceritor. Or, pentru mine, forma supremă de cucerire este să ajungi să cunoști și să îmblânzești o limbă care nu e a ta din naștere. Frustrările emigrantului vin și din imposibilitatea de a comunica, din conștientizarea că vocea lui nu va face niciodată parte din mainstream, din conversația principală. A cuceri, prin limbaj, mainstream-ul, a te face auzit, îți dau un minunat sentiment de satisfacție. Aventura scrisului devine astfel încă și mai palpitantă” (Rad 2009).

Sau, o altă mărturisire, cea a lui Carmen Francesca Banciu, care a părăsit limba română pentru a scrie în limba germană, din revista *Observator cultural*; la întrebarea dacă scrie altfel în limba germană decât a scris în română, scriitoarea răspunde:

consider că este o continuitate, dar sigur că s-au întâmplat anumite transformări. Prin spiritul limbii germane am fost obligată la început, când nu m-am simțit atât de liberă ca să modelez limba germană, să mă joc, să experimentez și cu limba germană literară, deci, m-am simțit obligată să urmez regulile limbii pentru a fi înțeleasă. A trebuit să renunț la modul aluziv în care am scris în limba română. E vorba de un fel de a puncta, de a atinge o temă și a aștepta apoi să intre în rezonanță, fără să mergi pe firul acestui punct și să crezi o linie [...]. În germană, cel puțin la început, mi s-a spus: trebuie să-ți duci gândul până la capăt (Dondorici 2008).

Norman Manea are, însă, o altă percepție a exilului – exilul este văzut ca un soi de moarte: „În exil ești depozitat de tot. Și nu vorbesc numai de lucruri materiale. Ești un anonim, ți se ia limba, ți se iau prietenii, cărțile din bibliotecă, e o dislocare în necunoscut”⁶. Impresionantă este mărturisirea pe care scriitorul o face cu ocazia dezbaterii pe tema *Exilul, o traumă privilegiată*, dezbateri moderată de G. Adameșteanu și S. Tănase, consemnată în numărul din 23 aprilie 2008 al „Revistei 22”:

Pe aeroport la Otopeni, când mi s-a dat pașaportul mult visat, am simțit că în schimb mi s-a tăiat limba. Ai dobândit libertatea și tocmai aveai atâtea de spus pe care nu le-ai putut spune anterior, dar nu mai poți vorbi. [...] este teribilă trauma psihică a unei astfel de amuțiri: nu amuțirea care este impusă de un sistem, ci amuțirea dintr-o condiție aproape «naturală», prin absența limbii. A fost trauma cea mai puternică. Printre acuzațiile care mi s-au adus în România socialistă era și că sunt cosmopolit. Știam multe limbi, dar aici era limba interiorității mele și a scrisului meu. Nu o pierdusem, o aveam cu mine, dar ce să fac cu ea?

Însă și Norman Manea reușește să găsească o latură pozitivă a exilului:

Cu toate acestea, exilul a avut și o parte pozitivă. El este o extraordinară școală a reevaluării de sine, a reevaluării judecăților și prejudecăților în care ai trăit, este o școală a modestiei. Pentru că, dintr-o dată, vezi că nu tu ai suferit cel mai mult, nu tu ești centrul Pământului și nici țara ta, nu e cel mai albastru cer în București (cum zicea un cântec de pe vremea când eram student), pădurile sunt peste tot superbe. Capeți, deci, un alt orizont și-ți dai seama că ești o fărâmă.

Dintr-un portal web, numit „Casa românilor din Elveția – portalul românilor din țara cantoanelor”⁷, aflăm că în Germania există un premiu special care se decernează scriitorilor de limbă maternă străină care produc literatură germană, CHAMISSO, trecând astfel granița departajărilor de tip național/ non-național și creând o identitate mixtă a scriitorului. În opinia scriitorului Cătălin Dorian Florescu – exprimată într-un interviu publicat aici în anul 2003 –, devenit și el scriitor de limbă germană,

„acasă” are un nivel mult mai senzual decât credem noi, se nutrește din simțiri care au loc pe moment, intri și te simți bine, cunoști codurile sociale, ți se povestesc lucruri, ești acompaniat de persoane care, într-un fel sau altul, te oglindesc pe tine însuși. Un „acasă” pentru un literat este și limba pe care o vorbește [...]. Eu nu scriu în limba mea maternă și nu o vorbesc cu prietenii [...]. Deși produc literatură germană, rămân ancorat într-un mod de a gândi, de a intra în contact cu lumea exterioară și de creație, latin și român. Cu această contradicție trăiesc de douăzeci de ani și încerc să o fac într-un mod creator.

O problematica atât de vastă și multitudinea aspectelor sale, desigur, nu pot fi epuizate. Rămân ca ferestre deschise, spre aprofundări și cercetări ulterioare, legăturile pe care scriitorii emigrați, exilați sau autoexilați, rămași „prizonieri” ai limbii materne sau abandonând-o, le au cu istoria literară – românească sau a țării de adopție, modul în care se raportează la eventualele traduceri din limba scriiturii în

---

⁶ Citat extras din interviul apărut în „Adevărul literar și artistic”, aprilie 2008, interviu consemnat de Cezar Paul Bădescu.

⁷ Adresa este www.casa-romanilor.ch.

limba maternă sau în limba țării în care locuiesc, felul în care „trăiesc” reîntoarcerea în „patria” limbii materne. D. Țepeneag se confesa: „Parafrazându-l pe Herder, îmi plăcea să spun: «Patria mea nu e o țară, patria mea e limba română». Câtva timp deci exilul meu a fost total, de vreme ce ieșeam și din limbă, nu numai din țară. Iar acum, întorcându-mă în limbă, revenind din când în când și în țară, de ce oare nu mă simt întors cu totul în patrie?” (Țepeneag 2000: 130). Să se găsească, oare, răspunsul la întrebarea sa în rândurile scrise de Herta Müller? „Nu-i adevărat că pentru orice există cuvinte, și nici că gândim întotdeauna cu ele. Până și în ziua de azi multe lucruri nu le gândesc în cuvinte: nu le-am găsit pe cele potrivite nici în germana satului, nici în germana de la oraș, nici în română, nici în germana din Est sau din Vest. Și în nici o carte. Domeniile lăuntrice nu se suprapun cu limba, ele te târăsc într-acolo unde cuvintele nu-și pot avea sălaş. Și, adeseori, tocmai despre lucrurile esențiale nu se mai poate spune nimic” (Müller 2005: 13).

Bibliografie

- Amato 2010: Giuliano Amato, *Prefazione all'edizione italiana*, în Fred Dallmayr, *Dialogo tra le culture. Metodo e protagonisti*, Venezia, Marsilio editori, p. 7–15.
- Coșeriu 1994: Eugen Coșeriu, *Filosofia limbajului*, în *Prelegeri și conferințe*, Iași [Supliment al „Anuarului de lingvistică și istorie literară”, t. XXXIII/1992–1993].
- Coșeriu 1996: Eugen Coșeriu, *Limbaj și politică*, în „Revista de lingvistică și știință literară” (Chișinău), nr. 5.
- Coșeriu 2010: Eugenio Coșeriu, *Storia della filosofia del linguaggio*, edizione italiana a cura di Donatella di Cesare, Roma, Carocci editore.
- Dallmayr 2010: Fred Dallmayr, *Dialogo tra le culture. Metodo e protagonisti*, Venezia, Marsilio editori.
- Dondorici 2008: Iulia Dondorici, *Consider că aparțin și literaturii române, și literaturii germane*, interviu cu Carmen-Francesca Banciu în „Observator cultural”, nr. 424.
- Humboldt 1988: Wilhelm von Humboldt, *Fragmente lingvistice*, traducere de Șt. Aug. Doinaș, în „Secolul XX”, nr. 325–327, p. 161–164.
- Humboldt 2008: Wilhelm von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*, versiune românească, traducere, notă asupra traducerii, tabel cronologic, bibliografie și indici de Eugen Munteanu, București, Editura Humanitas.
- Irimia 1992: Irimia Dumitru, *Omul față cu limba*, în *Omul și limbajul său*, în „Analele Universității «Alexandru Ioan Cuza» Iași”, secțiunea IIIe, t. XXXVII/XXXVIII, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, p. 115–121.
- Manea 2008: Norman Manea, *Sunt un scriitor român*, în „Ziarul financiar” (Ziarul de duminică), 9 mai.
- Müller 2005: Herta Müller, *Regele se-nchină și ucide*, Iași, Editura Polirom.
- Neșu 2004: Nicoleta Neșu, *Limbajul politicii și politica limbajului (II)*, în „Biblioteca și cercetarea”, nr. XXIV, Cluj-Napoca, Editura Filialei Cluj a Academiei Române, p. 125–131.
- Neșu 2005: Nicoleta Neșu, *Textul politic – limite și deschideri semiotice*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință.
- Onofrei 2009: George Onofrei, *Rămân scriitor român, indiferent dacă asta îmi convine sau nu*, interviu cu Norman Manea în „Suplimentul de cultură”, nr. 171 (22–28 martie), p. 8–9.

- Păunescu 1979: Adrian Păunescu, *Sub semnul întrebării*, București, Editura Cartea Românească.
- Rad 2009: Ilie Rad, *Anamaria Beligan: „La urma urmei nu suntem decât suma poveștilor noastre. De rest se alege praful”*, interviu cu Anamaria Beligan în „România literară”, nr. 41.
- Stănescu 2003: Nichita Stănescu, *Antimetafizica*, în *Opere*, vol. IV, București, Editura Academiei Române.
- Țepeneag 2000: Dumitru Țepeneag, *Războiul literaturii încă nu s-a încheiat: Interviuri*, ediție îngrijită de N. Bârna, București, Editura Allfa.

Language as the House of Being

The present paper parts from the Heideggerian concept of “language as the house of being human”, attempting to give a theoretical and philosophical approach (via Aristotle and Humboldt) to the contemporary phenomenon of migration and the phenomenon of abandoning the mother tongue for writing literature in a foreign language, seen as an alternative/ foreign “house of being”. We illustrated the two main directions in this regard – one, represented by writers such as Mircea Eliade or Norman Manea who always write in the Romanian language and continue to introduce themselves as „Romanian writers” and another one, represented by writers who abandoned their mother tongue and decided to write in the language of the adoption culture/ country.